

**Mi juogidaginma yaali n tuugi
leni yaaba n pia poadi bi gbanu
nni n pia yaa sani**

Yaa mabuolu n faali mi cogima nni

Ce projet est financé par
l'Union Européenne

AGENCE ITALIENNE
POUR LA COOPÉRATION
AU DÉVELOPPEMENT

Yin faami

Li pia ban ñii yaa tili ki bundi yaa maama n baa faali mi cogima nni. Yua ñani laa tili tie yaa tataancagicianli n diidi mi deginma n tieni leni yaaba n pia poadi bi gbanu nni (BEFEHI). Yua diani li tili yeni mo tie a bonpiena cagili yaala n todi yaa niba n pia poadi li yankpaagili nni

(AFirAHiMi) ke yaaba n todi ban mo tie Wallonni tuonsoandiegu yaagu n tuuni ki bua u taayienu n yaa ye leni yaaba n pia poadi bi gbanu nni (AWIPEHASI).

Yaaba n guani a juama cogu nni : Yaa cagili n diidi a juama leni yaa niba n ki nua bonjanla yejamu puginma (UYEN-ABEPAMI), li binli 2019 piiga n cilo

Mi tuginma leni mi juogidaginma cicitili enterineta nni:

<https://www.un.org/esa/socdev/enable/documents/tccconvf.pdf>

Yaaba n guani mi gulimancema nni: Yaa tuonsoanjaali n diidi ciemabuolilie cogidiena maama (DESEEMI) ke li tuugi leni yaa koanbadiegu n diidi ti wubidi, mi maamamaama cogu leni i maabuoli paalu puginma ti dogu Bulicina Faso nni, li binli 2019

Be n ye ku tigbangu nni ?

1. Mi juogidaginma.....	5
2. Li tie be?.....	5
3. Yaa yantiana n pia mayuli mi juogidaginma nni.....	5
4. I dogi n baa tieni yaala tiladi	6
5. Ki yaa tie yaaba n da.....	7
6. Li tie tiladi ban gubi n̄ama yaa puoba n tie yaaba n pia poadi bi gbanu nni	7
7. Li tie tiladi ban gubi n̄ama yaa bila n tie yaaba n pia poadi bi gbanu nni.....	7
8. Ki paa bi niba i laabaali yaala n tuugi leni yaaba n pia poadi bi gbanu nni.....	8
9. Mi baa kuama.....	8
10. Ki yaa pia u sanu ki yaa ye.....	9
11. Yaala n bua tonma n̄ali boncianla.....	9
12. Ki tieni ke li tiegi nani balimaama n bili maama	9
13. Ki gedi mi bujjama.....	10
14. Ki yaa die a yuli ki kaa ye bonbiadila nni.....	10
15. Ki da le falabiado bi ki tieni a soatuona.....	11
16. Ki da tua ban kuani yua mi miligima nni bi ban kuani yua fala nni...	11
17. Ki guudi yaaba n pia poadi bi gbanu nni.....	11
18. Ki yaa goadi leni ki go pia n̄an tie yaa dogu yua.....	11
19. Diedi a yuli yema leni ki baa ki yaa taa leni u dogu yaaba.....	12
20. Yuceli cena	12
21. Ki fidi ki yedi n̄an bua yaala leni ki yaa baadi i laabaali.....	13
22. Yuceli yema.....	13
23. Ki fangi ku diegu leni ku diegu niba.....	13

24.	Ti wubidi	14
25.	Laafia.....	15
26.	Ki fidi ki dagini a yuli ki yaa ye leni yaaba n pia poadi bi gbanu nni.....	16
27.	Li tuonli.....	16
28.	Mi yema n se naankani.....	17
29.	Ki kuani a yuli politikiki nni.....	18
30.	U gbannansaagu leni yanluadi jeliti.....	18
31.	I laabaali.....	19
32.	I dogi taani ki tuuni leni yaba.....	19
33.	Ki tieni ban juogi ki dagini leni yaala ki go goandi mi juogidaginma njoadima suwiisi po.....	20
34.	Yaaba n pia poadi bi gbanu nni n naaninni ki baa yaala cagili.....	20
35.	Yaa dogi n kuani bi yula n diani ki waani bi tuona n cuoni maama...	20
36.	A tuona n cuoni maama diidima.....	20
37.	Li cagili leni i dogi taani ki tuuni leni yaba.....	21
38.	Li cagili baa soani lede leni tuonjatoana?.....	21
39.	Li cagili tuona n sedi maama.....	21
40.	Yaa dogi n ñii mi juogidaginma kadima.....	21
41.	Ki kubi a tuona n sedi maama tila kuli leni i laabaali.....	22
42.	Mi juogidaginma ñiima.....	22
43.	I dogi n taani ki tuo yaala.....	22
44.	I dogi caga.....	22
45.	Be yogu yo ke mi juogidaginma baa cili?	22
46.	Yaala n baa fidi ki cuani mi yiema.....	22
47.	Mi juogidaginma lebidima.....	23
48.	Li ya tie ke dogu bua ki ña mi juogidaginma nni.....	23
49.	Yuakuli n baa fidi ki baa yaa laabaali.....	23
50.	Mi juogidaginma ke bi bundi ma maabuotoe nni.....	23

1. Mi juogidaginma

Mi juogidaginma tili wangi i dogi n baa tieni yaala ke li tie tiladi, yaaba n pia poadi bi gbanu nni kuli n yaa pia ban naaninni ki baa yaala nani bi niba kuli yeni.

2. Li tie be?

Juogidaginma bua ki yedi dogi boncianla n taani ki tuo yaala bonla po.

Nekanba, li tie yaa daginma ke li tuugi leni yaaba n pia poadi bi gbanu nni n naaninni ki baa yaala.

I laabaali bua ki yedi ki le ban baa todi maama yaaba n pia poadi bi gbanu nni n maadi ki go gbadi i laabaali.

Nannanli: Oridinateri, cogi ke li dingi bi a juama cogu.

Mi paadima bua ki yedi ki tieni mi gagidima bi ki tieni yaala n kaa juubi o nilo kelima o tie yua n pia poadi o gbanu nni.

Ki tua ban paadi yua bua ki yedi ki tua yua ke bi gagidi ki tieni yaala n kaa tiegi.

Maama bua ki yedi yaa sanbila kuli n ye ke o nilo baa fidi ki maadi leni nitoa, ki go pugini i nii tuada maama.

Nisaalo n pia yaa sani, li tie yaa sani n pia mayula boncianla taanma ke yi nani ban noadi bi nisaaliba kuli po leni yaaba n pia poadi bi gbanu nni moko yaa po.

3. Yaa yantiana n pia mayuli mi juogidaginma nni

Bi nisaaliba pia mi yudiedima bi gandima nni. Nilo ba kuli n da sedi paadima sienu.

Li nani yaaba n pia poadi bi gbanu nni n baa ban taani ba u dogu niba nni.

Li tie tilade ban fangi yaa nisaaliba leni yaa bila n tie yaaba n pia poadi bi gbanu nni.

Li tie tiladi bi niba kuli n yaa pia yumanyena.

Li tie tiladi bi jaba leni bi puoba n yaa pia yumanyena.

4. I dogi n baa tieni yaala tiladi

Li tie tilade i dogi kuli n bandi cain ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni baadi yaa tiena n nani ki go baadi o nisaalo n pia yaa sani.

I dogi kuli tuo ki baa:

- Ki tieni a sanbila leni balimaama ya n baa guuni yaaba n pia poadi bi gbanu nni n pia yaa sani kuli.
- Ki lebidi yaa balimaama n kaa tiegi yaaba n pia poadi bi gbanu nni po.
- Ki faami canyin ke yaa jaga n taani politiki tuona nni kuli nua ki go nani leni yaaba n pia poadi bi gbanu nni n pia yaa sani.
- Ki da tieni yaali kuli n ki nua leni laa juogidaginma.
- Ki faami canyin ke baalo leni li bali danba tiendi mi juogidaginma n yedi yaala.
- Ki faami canyin ke oba kuli ki tiendi maama n ki tiegi yaaba n pia poadi bi gbanu nni po.
- Ki faami canyin ke li bonli kuli tieni ki baa todi bi niba kuli, ki taani leni yaaba n pia poadi bi gbanu nni po. Bi ke lan yaa tie yaala n faali ki dagidi yuakuli po.
- Ki soani leni a masincaana ki todi yaaba n pia poadi bi gbanu nni.
- Ki paa i laabaali yi pia mi gbadijanma yaaba n pia poadi bi gbanu nni po ki go nua yaa bonla kuli n pia mayuli bi po. Ki teni ban bandi mi juogidaginma n yedi yaala.
- I dogi kuli niani ki tieni li nianiali ki faami canyin ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni baadi ke li da li bonla nani li dieduankaali, ti wubidi leni laafia.

- I dogi kuli hani ki yaa taagi yaaba n pia poadi bi gbanu nni mi balimaama leni politikiki ticaana dianma nni.

5. Ki yaa tie yaaba n da

I dogi tuo ke bi niba kuli da mi balimaama nintuali ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni kan baa ban baa tieni ba yaala ke laa tiegi.

Yayaaba n pia poadi bi gbanu nni n sua ke bi tieni bi po yaala n kaa tiegi baa fidi ki gedi li bujadieli po.

6. Li tie tiladi ban gubi n̄ama yaa puoba n tie yaaba n pia poadi bi gbanu nni

I dogi tuo ki yedi ke yogunu ba yaa puoba leni yaa bonpola n tie yaaba n pia poadi bi gbanu nni ye mi paadima nni.

I dogi baa faami canyin ke yaa puoba leni yaa bonpola n tie yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia yaa yema n dagidi n̄ama, mi yudiedima leni yaa yeŋanma tie yenma.

7. Li tie tiladi ban gubi n̄ama yaa bila n tie yaaba n pia poadi bi gbanu nn

I dogi tuo ki yedi ke yaa bila n tie yaaba n pia poadi bi gbanu nni n pia yaa sani tie yenma leni yaa bila n sieni ke li go n̄ani bi kubili mo n yaa tie yenma nani yaa bila n sieni.

Yaali n n̄ani ki cie i biga po n̄ani ki yaa tie yaala n pia mayuli ki cie.

I dogi tuo ki yedi ke yaa bila n tie yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia u sanu ki maadi yaali n tuugi leni bi yema. Mi todima baa yaa ye lani yaa po.

8. Ki paa bi niba i laabaali yaala n tuugi leni yaaba n pia poadi bi gbanu nni

I dogi tuo ki baa paa bi niba yaa laabaali n tuugi leni yaaba n pia poadi bi gbanu nni. I dogi go baa yedi ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia yaa sani n tie yenma nani nisaalo kuli.

I dogi tuo ki waani ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni fidi ki tieni bonla boncianla.

Bi tie yaala n tie ne:

- Yaa boena n tie tundi ki lebidi bi niba yantiana yaala n tuugi leni yaaba n pia poadi bi gbanu nni yema.
- Ki yaa wangi bi niba yaaba n pia poadi bi gbanu nni n baa fidi ki gaa yaa tuona.
- Ki yaa bangi a bila yaa tieniidaginga n nani leni yaaba n pia poadi bi gbanu nni.
- Ki miadi a laabaalitenla n paa i laabaali yaaba n pia poadi bi gbanu nni li fuuli.

9. Mi baa kuama

Li tie tiladi i dogi n njanbi ki pugini i kaani kuama yaaba n pia poadi bi gbanu nni n baa fidi ki gedi naankuli. Li bua ki yedi i kaankuli.

Baalo diedi kuama nani a logitodiena, a cogidiena ama ki pugini leni ti sancenbiadi kuama baa njanbi ki pugini.

Li tie tiladi i laabaali baama n njanbi ki pugini.

Li tie tiladi a tigbana n yaa ye ke a cogima faali leni yaa tila n tie a juama cogu po.

Li nani a soanginda leni mi maalima maama guankaaba n pugini ti tuonsoandiedi nni.

Li tie tiladi a sanbila n yaa ye ki todi saliwudinba kuama njanpipuginma.

Yaaba n tie saliwudinba kuli baa moandi ki tieni maama ke saliwudi kuama baa yaa dingi yaaba n pia poadi bi gbanu nni po.

Li tie tiladi mi banginma yaala n tuugi leni i kaani kuama n tieni. Li tie tiladi yaaba n pia poadi bi gbanu nni n yaa baadi a masincaana.

10. Ki yaa pia u sanu ki yaa ye

Nilo kuli pia u sanu ki yaa ye, ki taani leni yaaba n pia poadi bi gbanu nni.

Li tie tiladi i dogi n faami canyin ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni da yenma li miali yema po nani yuakuli.

11. Yaala n bua tonma njali boncianla

Li tie tiladi yaaba n pia poadi bi gbanu nni n baa mi guudima bonbiadila yogunu nani u tafaabiadu.

12. Ki tieni ke li tiegi nani balimaama n bili maama

Li tie tiladi balimaama n taani yaaba n pia poadi bi gbanu nni nani nitoa kuli yeni.

Yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia u sanu ki taa a jaga yaa bonla n tie bonmoanla bi miana po.

Li tie tiladi yaaba n pia poadi bi gbanu nni n baa mi todima njali bi bua yaa yogunu ki go baa mi cianma li ya tie ke bi taani a jaga.

Li ya tie ke nilo bua todima moamoani ke nitoa baa maadi o po, li tie tiladi ki faami canyin ke li baa tieni li fuuli.

Yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia yaa sani n tie yenma:

- Ki yaa pia bi ki paa piama;
- Ki yaa goandi bi ligi.Ki ledi i ligi.
- Ki yaa kubi bi ligi bi bi diegu;

Li tie tiladi i dogi n todi yaaba n pia poadi bi gbanu nni n kubi bi piama.

13. Ki gedi mi bujjama

Yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia yaa sani n tie yenma nani yuakuli li bujjadieli nni.

Yaaba n pia poadi bi gbanu nni baa fidi ki mia mi todima ki fidi bandi canyin ke bi sani nua li fuuli.

Li tie tiladi i dogi n bogini bangiceli yaa niba n tuuni li bujjali po, polisinba po leni a kpadidiena po, ban fidi ki yaa todi yaaba n pia poadi bi gbanu nni.

14. Ki yaa die a yuli ki kaa ye bonbiadila nni

Li tie tiladi yaaba n pia poadi bi gbanu nni n yaa die bi yula ki daa ye yaala n bia nni. Li kan tuo ban luoni yaaba n pia poadi bi gbanu nni kelima bi tie yaaba n pia poadi bi gbanu nni po ama se li tuugi leni ban tieni bonla ke balimaama kuani la.

Li ya tie ke bi luoni yua n pia poadi o gbanu nni, li tie tiladi ban tieni o nani lina balimaama n yedi yaala.

Li tie tiladi yaaba n pia poadi bi gbanu nni n yaa pia yaa sani n tie yenma leni u dogu balimaama yaama n ye i dogi siiga.

Mi juogidaginma mia i dogi:

- n paa yaa laabaali n pia gbadima yaaba n pia poadi bi gbanu nni po ke li tuugi leni ban pia yaa sani.
- Ki paa mi todima leni mi telima yaala n baa todi wan koani ki gaa o yuli li bujjadieli nni.
- Ki paa yaaba n pia poadi bi gbanu nni ban yaa pia yaa sanu ke bi baa mia ban guadi ki le bi tila li bujjadieli nni yogunu ba nani bi niba kuli n fidi ki tieni maama

15. Ki da le falabiado bi ki tieni a soatuona

Li kan tuo ban faligi yaaba n pia poadi bi gbanu nni bi ki kuani ba i duoli ciami nni.

Li kan tuo ban taa yaaba n pia poadi bi gbanu nni ki tieni mi biigima yaala n ban cie a logitola biigima, se bi tuo canyin.

16. Ki da tua ban kuani yua mi miligima nni bi ban kuani yua fala nni

Li tie tiladi i dogi n faami canyin ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia guudima leni mi miligima, ke baa taani ba ki tuuni tuonkandikaana ti diedi nni bi niinpo.

Li tie tiladi i dogi n moandi ki yie mi tieniipendima ki go faami ke telima ye, i laabaali leni yaa bangima n dagidi ki fidi ki doagidi mi tieniipendima ki baa ki deli ma.

Li tie tiladi i dogi n faami ke yaa saliwuudi n todi yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia goandima n̄ama ki baa yie tieniipendima kuli po.

Li tie tiladi i dogi n faami canyin ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni yaaba n baa duoliciami baadi todima leni yaa telima ke bi bua ki fidi ki yaa ye guudima nni ki fidi ki ña ban kua yaa duoliciami nni.

Li tie tiladi i dogi n faami canyin ke bi pia yaa tiadi n dagidi ki baa fidi ki le mi tienipendima ki gedinini mi tienipendima danba li bujjadieli po.

Li tie tiladi i dogi n faami ki cie mi tienipendima bi puoba leni a bila po.

17. Ki guudi a gbannantadima

Yaaba n pia poadi bi gbanu nni yaa gbannandi leni bi naani tie bani n die.

Li tie tiladi ban yaa fangi ba nani yuakuli yeni

18. Ki yaa goadi leni ki go pia n̄an tie yaa dogu yua

Yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia yaa sani:

- Ki gandi ban bua ki yaa ye naankaani leni ki go yaa cuoni nani ban bua maama. Ki yaa tie dogu yua (Ki yaa tie domatielo).
- Ki yaa pia tila nani pasipori. Ki ña dogu kuli nni, ba li ya tie bi madogu.
- Yaa bila n tie yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia u sanu ki baa li yeli, ki yaa tie domatielo leni li ya baa tuo ki bandi o danba leni ki baa o danba n wubi o.

19. Diedi a yuli yema leni ki baa ki yaa taa leni u dogu yaaba

Li tie tiladi l dogi n bandi ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni baa fidi ki ñani yaala n tuugi leni ban fuo maama leni ban ye maama u dogu nni.

Yaaba n pia poadi bi gbanu nni baa fidi ki gandi:

- Ban ye naani.
- Ban ye leni yua.
- Ban bua yaa saliwuudi celi todima ki pugini leni niyendo todima.
- Yaa saliwuudi n maani ki ye ki go baa saliwuudi ñamo

20. Yuceli cena

Li tie tiladi i dogi n faami canyin ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni moko die bi yula ñama bi cenli po.

Bi tiladi tie:

- Ki todi yaaba n pia poadi bi gbanu nni n yaa die bi yula bi sancena nni
- Yaaba n pia poadi bi gbanu nni n baa yaa todima n dagidi bi cena po
- Ki faami ke laa todima dunga ki paa ki pendi. Ki paa laabaali ban baa gaa mi todima maama.
- Ki todi a tuonjaana ban bandi yaa paka kuli ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni laadi bi yenma nni

21. Ki fidi ki yedi njan bua yaala leni ki yaa baadi i laabaali

I dogi njan ki faami canyin ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni moko fidi ki miadi, ki puuni laabaali ki go maadi ban bua yaala.

Lan yaa po, i dogi njan :

- Ki paa laabaali maama n pia mi gbadima yaaba n pia poadi bi gbanu nni po, nani nannanli po laabaali n yaa faala u cogu nni.
- Ki todi ban maadi i nii tuada maama nni bi ki cogi a juama cogu bi ki maadi leni yaa mabuolu n sieni kuli.
- Ki todi baalo saliwuudinba n yaa pia yaa laabaali gbadima n faali.
- Ki teni i laabaali kuli baama n yaa faali yaaba n pia poadi bi gbanu nni po

22. Yuceli yema

Yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia u sanu ki yaa pia yuceli miayema.

Li tie tiladi i dogi n faami canyin ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni laabaali celi tie nsiili bi, bi yucela yema.

23. Respect de la maison et de la famille

Li tie tiladi i dogi n faami ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia u sanu nani yuakuli li potaali po, ku diegu leni yuceli nituginma po.

Li tie tiladi i dogi n faami:

- Yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia u sanu nani yuakuli ki taa o pua leni ki baa a bila li ya tie ke o ja leni o pua bua.
- Yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia u sanu ki baa ban bua yaa bila leni ban bua yaa yogunu. Ki baa ban da sieni bi madi ke laa tie bi yanbuama.
- Yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia u sanu ki bogini li maapedili bi diegu po ki go baa yaa laabaali n baa todi ba ban tieni la.

- Li tie tiladi yaaba n pia poadi bi gbanu nni n fidi ki baa mi todima bi bila wubili po.
- I dogi baa paa bi bidanba i laabaali ki go todi ban tua diedanmoanba. Yaa bila n tie yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia u sanu ban daa paadi ba leni bi danba ke baa bua. Se balimaama yedi yaala ke li tie a bila njamu po.
- A bila njamu tie yaala n tugi mayuli ki cie.
- Li kan tuo ban paadi a bila leni bi danba ke li njoadi bebe ke bi danba tie yaaba n pia poadi bi gbanu nni. Yogunu baa ku diegu nilo baa fidi ki wubi ki biga

24. Ti wubidi

Yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia u sanu ki baa ti wubidi ki go pia u sanu ki kua u cogu.

I dogi nani ki faami canyin ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni baadi ti wubidi ki go baa fidi ki suagi ki yaa bangi bi yema kuli nni.

Bi nani ki tieni maama ke:

- Yaaba n pia poadi bi gbanu nni baa fidi ki findi bi fidu, ki dugi bi yula po ki go yaa pia bi kaanu li nandunli nni.
- Li kan tuo ban nani yaaba n pia poadi bi gbanu nni u cogu nni.
- Yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia u sanu ki gedi cogidienanli nni ki kan paa li po nani yuakuli yeni.
- Yaaba n pia poadi bi gbanu nni baa fidi ki njoadi lan baa tuo maama po, ki baa ban bua yaala.
- Yaaba n pia poadi bi gbanu nni baa yaa baadi yaa todima n baa dagidi bi bangima po.
- Yaaba n pia poadi bi gbanu nni baa fidi ki bangi a juama cogu bi yaa bonla kuli n baa todi ban bua yaa kuagu.

- Bi niba baa fidi ki bangi i nii tuada maama ki yaa nua la nani yaaba yaa tuba n gbagi maama.
- A bitubgbaga leni a juama pia u sanu ki baa li wubili leni yaa todima n dagidi ki baa todi bi bangima
- Cogibicanbaanba pia yaa banma n dagidi.
- Yaaba n pia poadi bi gbanu nni baa fidi ki suagi ki yaa bangi bi nikpedi nni bi ya bua

25. Laafia

Yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia u sanu ki yaa pia laafia leni ki baa laafia a logitodiena nni, ki pugini leni li maayaagili.

Li tie tiladi i dogi n faami canyin ke:

- Yaaba n pia poadi bi gbanu nni baa yaa baadi mi buuma a logitodiena nni nani bi niba kuli.
- Yaaba n pia poadi bi gbanu nni baa yaa baadi mi buuma laafia po a logitodiena nni nani ban bua yaala ke li tuugi leni bi tadingu.
- A logitodiena baa yaa ku leni bi niba n ye naankani.
- A logitola baa yaa puuni yaa buuma n tie yenma yaaba n pia poadi bi gbanu nni po nani bi niba kuli.
- Yaaba n pia poadi bi gbanu nni kan tua ban gagidi yaaba nani laafia baama kani leni mi yema guudima kelima bi tie tadima.
- Yaaba n pia poadi bi gbanu nni kan le ke bi yie bi po mi buuma bi mi diidima kelima bi tie tadima.

26. Ki fidi ki dagini a yuli ki yaa ye leni yaaba n pia poadi bi gbanu nni

Li tie tiladi I dogi n faami ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni baa fid ki yaa ye yaa yema n nani leni yudiedima lan baa tuo maama. Bi tiedi mi todima laafia nni, tuonli nni, cogu nni leni u taayienu saliwuudinba nni.

I dogi baa yaa faami yaaba n pia poadi bi gbanu nni n bua yaala leni bi gbanmani tontoni maani ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni n baa todima leni yaa saliwuudi tuona ke bi bua.

Laa saliwuudi tuona baa yaa ku lan baa tuo maama leni bi niba n ye naankani.

Li tie tiladi bi tuonsoanba n baa yaa bangima n dagidi li tuonnanli po.

Li tie tiladi i dogi n yaa faami i todibuoli leni yaa tiadi n tie tiladi yaaba n pia poadi bi gbanu nni po.

27. Li tuonli

Yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia u sanu ki yaa tuuni nani yuakuli, ki gandi bi tuonli ki yaa baadi bi yema.

Li tie tiladi i dogi n tieni ki pugini maama ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni baa yaa baadi li tuonli:

- Ki tieni yaa balimaama n puuni li papaali ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni baadi yaa kubili n nani li tuonli nni.
- Ki yaa faami canyin ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia i sani leni a puoga nani yuakuli li tuonli kani leni i nmaapani kani.
- Ki faami canyin ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia i sani ki kua bi tuonsoanba nantaadi cagili nni nani yuakuli.
- Ki faami canyin ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni baa fidi ki kua yaa bogina n gobidi li tuonli baama po ki go baa yaa bangima n baa todi ban baa li tuonli.

- Ki todi yaaba n pia poadi bi gbanu nni n baa li tuonli ki go kubi li njama, leni ki baa yaa tuonli n njani boncianla.
- Ki todi yaaba n pia poadi bi gbanu nni n fidi ki bogini bi yuceli po tuona.
- Ki paa u sanu yaaba n pia poadi bi gbanu nni n yaa tuuni u dogu po bi a logitodiena nni.
- Ki todi a tuoncaga n paa yaaba n pia poadi bi gbanu nni li tuonli.
- Ki faami canyin ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia yaa kaanu n dagidi li tuonli po.
- Ki faami canyin ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni baa fidi ki baa mi banma bi tuonli nni.

Ki todi yaaba n pia poadi bi gbanu nni n gua ki cili li tuonli. I dogi baa faami canyin ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni ki te yaaba n tuuni leni u paalu ki kan gaa njmaapani

28. Mi yema n se naankani

Yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia u sanu ki yaa pia yaa yema n mani biba po leni bi diegu niba po. Lani n tie mi jiema, ti tiadi, u fanu leni mi njinjanma.

Yaaba n pia poadi bi gbanu nni njani ki fidi ki njanbi ki pugini bi yema manu nani bi niba kuli.

I dogi njani ki faami ke:

- Yaaba n pia poadi bi gbanu nni baadi yaa kubijanli leni yaa todima n da leni bi tadingu ke ki dunga mo njani.
- Yaaba n pia poadi bi gbanu nni, yaala n cie a bonpola, bi puoba leni a nikpela njani ki baa yaa todima n baa mangi bi yema njama.
- Li pundi yayaaba n pia poadi bi gbanu nni n luo n baa Baalo todima.
- Yaaba n pia poadi bi gbanu nni pundi ki baa u taayienu todima dieduankaana.

Yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia i sani ki gaa mi tuonfuodima nani yuakuli.

29. Ki kuani a yuli politiki nni

Yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia u sanu ki kuani bi yula politiki nni nani bi niba kuli. Bi baa fidi ki gandi bi ban gandi ba.

Yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia u sanu ki gandi ban bua yua u tigandu yogunu:

- Ki faami canyin ke u tigandu kaanu kuama faali ki go pia mi gbadima.
- Ki faami canyin ke mi gandima tie n̄asiili leni yudiedima yanjagili. Bi yaa baa mi todima ban bua maama leni yaa yogu ke li pia mi fuoma.
- Ki faami canyin ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia u sanu ki kua yaa tuonjaali n ki tie Baalo yaali leni politiki caga.
- Ki faami canyin ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia u sanu ki kua a tadima cagili nni.
- Ki faami canyin ke yaaba n pia poadi bi gbanu nni baa pia u sanu ki kua ban gandi ba depitenba bi konsenba

30. U gbannansaagu leni yanluadi jeliti

Yaaba n pia poadi bi gbanu nni pia u sanu ki tieni u gbanansaagu jeligu ki go baa yanluari jeliti.

I dogi baa faami ke li bonla nani a ticogikaana ye ke li baama dingi.

Televisiyon, silima leni teyatiri ñuadima tie yaala n dingi.

Yaaba n pia poadi bi gbanu nni n fidi ki gedi i kaani nani miise nni.

Yaaba n pia poadi bi gbanu nni baa fidi ki tua tuonbanla (aritisiti).

A sanbila leni mi balimaama n da teni ke a ticogikaana leni filimi n yaa paa yaaba n pia poadi bi gbanu nni po.

A tubikpaga danba maasuagu leni yaa maasuadi n sieni pia li fangili.

Yaaba n pia poadi bi gbanu nni baadi mi todima ban maani ki tie yaa gbannansaagu nni.

Yaaba n pia poadi bi gbanu nni baa fidi ki tieni yaa gbanansaagu n tie yaaba n pia poadi bi gbanu nni po leni yanluari jeliti.

U gbanansaagu kaani leni yaa kaani n sieni kuama dingi.

Yaa bila n tie yaaba n pia poadi bi gbanu nni baa fidi ki baa ki tieni u gbannansaagu leni yanluari nani yuakuli

31. I laabaali

Li tie tiladi i dogi n taani i laabaali yaala n baa todi ba ban tieni mina juogidaginma.

Li tie tiladi yuceli laabaali n yaa tie ɲasili leni yuceli yema, li go tie tiladi laa bonla taanma n yaa fangi bi niba n pia yaa sani.

Li tie tiladi i dogi n faami ke i laabaali tie yaala yaa baama n dingi yaaba n pia poadi bi gbanu nni po.

32. I dogi taani ki tuuni leni yaba

I dogi ɲani ki taani ki soani ki teni yaa juogidaginma n tie ne n tuo.

Bi ɲani ki faami ke:

“Ki taani ki soani” , bua ki yedi moko ki soani leni yaaba n pia poadi bi gbanu nni leni ki go soani bi yaa po.

I dogi boagidi i laabaali, mi bangima leni mi tuonbanma maama ke yuakuli tuuni maama n baa tuo ki ɲani.

I dogi taani ki tuuni ki pugindi mi lingima paalu ki go boagidi ban laa yaala

33. Ki tieni ban juogi ki dagini leni yaala ki go goandi mi juogidaginma njoadima suwiisi po

Gufenemanba nani:

- Ki baa gufenemaanba taankaanu ki fidi ki kaani laa juogidaginma.
- Ki yaa pia mi juodidaginma fangili biigima.
- Ki kuani yaaba n pia poadi bi gbanu nni mi juodidaginma fangili biigima nni

34. Yaaba n pia poadi bi gbanu nni n naaninni ki baa yaala cagili

I dogi baa gandi cagiceli lin yaa faami canyin ke yuakuli nua mi juogidaginma yeni n̄ama. Li cagili kaanjigi baa yaa ye n̄anduna kuli cagili n ye naani yeni.

35. Yaa dogi n kuani bi yula n diani ki waani bi tuona n cuoni maama

Dogu kuli baa diani ki waani yaa puginma n tieni laa juodidaginma fangili nni.

Dogu kuli baa soani o tuona n sedi maama li cagili po bina lie puoli bi yaa n̄ii mi juodidaginma yeni

36. A tuona n cuoni maama diidima

Li cagili baa cogi a tuona n cuoni maama tila ki teni a yantiana leni ban laa ke i dogi baa fidi ki tieni yaala. Li cagili go baa fidi ki mia i laabaali ki pugini.

- Li ya tie ke dogu ye puoli a tuona sedima diani waanma nni, li cagili baa fidi ki waani u ke leni n̄maali taa bi baa tieni mi goandima laa dogi nni.
- Yaa dogi n n̄ii mi juodidaginma baa gaa tiladi yaa dogi n sieni tuona diani wanma tili.

- Li nani i dogi n faami ke bi tuona n sedi maama tili leni mi juodidaginma puoga baa pundi bi niba kuli. Li cagili baa fidi ki soani i tuoncagibuoli po, a tuona n sedi maama tili li ya tie ke li cagili baa ban laa maama leni bi tundi.

37. Li cagili leni i dogi taani ki tuuni leni yaba

I dogi tuuni leni li cagili ki go puuni yaa laabaali ke bi baa.

Li cagili yeni tia ban baa soani bonnanla maama leni i dogi.

38. Li cagili baa soani lede leni tuonjatoana?

Li pia mayuli i dogi leni a caga n taani ki soani lina juodidaginma tienma po.

Li cagili baa taani cagibuolibuoli leni tuoncaga ki mia ban waani ban laa maama leni yaa laabaali n tuugi leni ban tuuni yaala.

Li cagili baa fidi ki mia tuoncagitoana ya n guudi bi nisaaliba n pia yaa sani n waani bi tuonli n faami mi juodidaginma po maama.

39. Li cagili tuona n sedi maama

Li tie tiladi li cagili n diani a tuona n cuoni maama bina lie kuli nni, li taancianli leni mi piama leni u taayienu cagili po. Laa tuona njoadima tila baa waani i dogi n nani ki tieni yaala.

40. Yaa dogi n n̄ii mi juogidaginma kadima

Yaa dogi n kua mi juogidaginma nni nani ki kadi yaba yogunu ba ki kpaagi yaala n tuugi leni mi juodidaginma fangili.

Li taanpkiali baa tieni n̄maali luoba puoli ki cili ban tieni mi juodidaginma yaa yogunu. Li n̄andunli kuli tidianciamo baa bili taantoana n baa tieni yaa

dana. Li ɲandunli tidianciamo n tie a bogina kuli canbaa ki taandi i dogi yeni kuli.

41. Ki kubi a tuona n sedi maama tila kuli leni i

Li ɲandunli kuli tidianciamo n baa yaa kubi yaa tila n wangi a tuona n cuoni maama leni i laabaali yaala n tuugi leni laa tuonli.

42. Mi juogidaginma ɲiima

I dogi baa fidi ki ɲii mi juodidaginma ɲali 2007-03-30 li ɲandunli kaanjigi nni Niyoriki diema nni.

43. I dogi n taani ki tuo yaala

I dogi baa ɲii mi juodidaginma lan tua bi po tiladi ban fangi ma.

Yaa dogi n kaa ɲii mi juodidaginma baa fidi ki baa ki ɲii.

44. I dogi caga

Dogitiami kua mi juodidaginma nni ke li tuugi leni ke bi tie tuoncagili yaaba, nannanli Eropi diema.

Laa tuoncaga moko baa fidi ki taani mi juodidaginma nni ki go waani yaa yogunu ke i dogi baa maadi mi juodidaginma maama.

45. Be yogu yo ke mi juogidaginma baa cili?

Mi juodidaginma ciliti dana pitaa puoli ɲali dogi pilie tuo.

46. Mi yiema sanbila

I dogi kan fidi ki yie mi juogidaginma ɲiima ke li ɲua leni yaa bonla n ki pia fuuli.

47. Mi juogidaginma lebidima

I dogi baa fidi ki mia mi juodidaginma lebidima. Bi baa fidi ki tieni la bi yaa diani li nandunli tidianciamo po ke o mo baa waani yaa dogi n sieni.

I dogi baa jagi li yaa pundi ban kadi yaba ki maadi mi lebidima maama leni bi yaa tuo ki lebidi mi juodidaginma.

48. Li ya tie ke dogu bua ki ña mi juogidaginma nni

Dogu kuli baa fidi ki sieni mi juodidaginma noadima nali o diani li nandunli tidianciamo po.

Bi baa fidi ki sieni mi juodidaginma noadima, binli puoli leni bi miabu tila pundima nanduna kuli cagicianli tidianciamo kani.

49. Yuakuli n baa fidi ki baa yaa laabaali

Li nani ban guani mi juodidaginma yaa gbadima n faali nni.

50. Mi juogidaginma ke bi bundi ma maabuotoe

Bi baa bundi laa tie yenma mi juodidaginma tili na angile maama nni, Arabi maama nni, sinua maama nni, rissi maama nni, Esipañoli maama nni, mi bonpienma nni

